

Dr. Rudolf Steiner
Dějiny lidí ve světle duchovního bádání

(Menschengeschichte im Lichte der Geistesforschung)

Šestnáct přednášek přednesených v Berlíně
mezi 19. říjnem 1911 a 28. březnem 1912

Od Paracelsa ke Goethovi
(Von Paracelsus zu Goethe)

4. přednáška
Berlín 16. listopadu 1911

OD PARACELSA KE GOETHOVI

Jednoho krásného zářijového dne tohoto roku mne přivedla má činnost do Curychu. A protože se naskytl Jeden volný den mezi dny pracovními, jel jsem s několika přáteli do místa, sousedícího s Curychem, Einsiedelnu. Je to benediktinské opatství, které bylo založeno v raném středověku; díky četným okolnostem dosáhlo určité proslulosti. Onoho zářijového dne se odehrávalo právě to, co se v katolických krajinách nazývá poutí. Městečko Einsiedeln bylo vyzdobeno a připraveno přijmout větší počet poutníků; vládl tu čilý život, jak ho známe na katolických poutních místech. Já sám jsem se tenkrát chtěl zúčastnit jakési pouti, ale ne bezprostředně do Einsiedelnu, ale do sousedství. Vzali jsme si vůz s cílem dojet k Ďábelskému mostu. Po značně kostrbaté cestě s kopce do kopce jsme tam konečně přijeli a našli velmi moderní hostinec, který byl postaven krátce před tím. Na tomto hostinci byla umístěna deska s nápisem „Zde se narodil lékař a přírodní badatel Philipus Theophrastus Bombastus von Hohenheim, nazývaný

Paracelsus, 1493-1541.“

To byl především cíl mé pouti: Rodiště slavného, můžeme také říci v mnohém ohledu

pověstného Theophrasta Bombasta Paracelsa von Hohenheim.

Především se vyskytovalo

na podivuhodném místě, na němž se křižovalo hodně cest. Kolem dokola bujela pole

bohaté květiny. V tom okamžiku, kdy jsme se tam nacházeli, bylo toto místo doslova

zaplaveno stády dobytka, která se ve Švýcarsku mohou tak často bezprostředně vidět.

Mohli jsme pocítit něco naprosto zvláštního díky svéráznosti přírody, jak to lze právě

nalézt uvnitř Evropy, stěží někde jinde než v alpských krajinách. Příroda tu obsahuje něco,

jako by rostliny, kdyby mluvily vlastní řečí, chtěly člověku něco říci, jako kdyby se

opravdu mohly rozhovřit. Na tomto místě také opravdu můžeme srůst s tím, co člověku

může vnuknout duch přírody.

A v mé duši vyvstal obraz chlapce, jenž v této přírodě rostl v prvních devíti letech svého

života a který se skutečně narodil v jednom domě, který tam kdysi stál a potom byl

nahrazen novým domem. V patnáctém století totiž žil na onom místě starý lékař Bombast

von Hohenheim; synáček onoho Bombasta von Hohenheim byl pak budoucí Paracelsus.

Bylo možno opravdu se vžít do tohoto chlapce, o němž je známo, jak již od nejranějšího

dětství byl vnitřně srostlý s veškerou přírodou. Bylo možno si vymyslet chlapce do této

přírody, bylo možno si ho myslet, jak vede své intimní dětské rozhovory s rostlinami. V

určitém vztahu ukazuje vnější konfigurace zcela jistě ještě to, co onen chlapec Paracelsus

si nechal nesčetněkrát vyprávět od časného rána do pozdního večera, kromě doby, kdy

doprovázel svého otce na pochůzkách do sousedních míst. Už s malým chlapcem uprostřed

tehdejší přírody mohl otec vyměňovat mnoho zajímavých myšlenek o

otázkách

každopádně zajímavých, jež ono dítě bylo schopné klást o tom, co příroda bezprostředně předvádí v prožívání. S mnohým, co pak v onom chlapci dozrálo a co

se můžeme dozvědět o životě Paracelsově, se setkáváme v dětské postavě, máme-li před

sebou obraz starého, boдрého, ale velmi znalého licenciáta, starého Bombasta von

Hohenheim, který vede za ruku vědychtivého, přírodou opilého chlapce.

Zatímco tento obraz vyvstal v mé duši, musel jsem si vzpomenout na jiný obraz, který

jsem ovšem zažil již před mnoha lety, když jsem stál v Salcburku před jedním domem na

němž hlásá deska, že v tomto skromném domě zemřel ve věku čtyřiceti osmi let

Theophrastus Bombastus Paracelsus von Hohenheim. Mezi tyto dva obrazy jsem si

uzavřel tento na události bohatý, zcela zvláštní život.

Přiblížíme-li se poněkud životu Paracelsovu, tak u něho shledáváme, ovšem ještě zcela

v duchu patnáctého - šestnáctého století, v jeho duši hluboké přírodní poznání, které se

potom stalo lékařskou vědou a filosofií, teosofií. Hluboké přírodní poznání, které není

souměřitelné s tím, co nám je dáno dnes ve vnějším přírodním poznání rozumem a

intelektem, ale které pochází z hlubších duševních sil, jasnozřivých duševních sil, ojejichž

pravé podobě jsme si mohli vytvořit náznaky již v přednáškách tohoto cyklu. Co však v

Paracelsovi probudilo tyto hlubší síly duše a umožnilo mu uvnitř přírody žít za to, co

mohou poznat jen vnější smysl a vnější rozum, to bylo způsobeno skutečně vnitřním

spojením s přírodou, s pocitem příbuznosti všech jeho duševních sil s tím, co klíčí, kvete

a raší v přírodě. Také když se pak jako devítiletý chlapec přestěhoval se svým otcem do

Korutan a byl přesazen do podobně rašící přírody, mohl se cítit příbuzným se vším, co

žije jako duch v přírodě. A Paracelsus, když takto vyrůstal, se dostával

neustále dál ve
zcela zvláštním osobním přírodním nazírání. Jak by tomu také mohlo být
jinak! Vždyť
přece všechno, co pokračovalo v jeho duchu, niterně souviselo s jeho
zvláštními silami a
schopnostmi, se způsobem, jak se stavěl k věcem, jak k němu mluvily.
Proto také kladl
po dobu svého života zvláštní důraz na to, aby byl vnitřně srostlý s
přírodou. A když vůči
těm, kteří se stali jeho nepřáteli, chtěl zdůraznit, jak je jeho nitro
spřízněno s přírodou, tak
později ještě často na to poukazoval. Jemu patří slova: „Dávejte pozor,
jak se
ospravedlňuji: Od přírody nejsem subtilně utkán, také není v mé zemi
zvykem, že se
něčeho dosáhne předením hedvábí. Nejsme také vychováni ani fíky, ani
medovinou, ani
pšeničným chlebem, ale sýrem, mlékem a ovesným chlebem; to
nemůže vytvořit tovaryše
subtilní. Ti v měkkých oděvech a ti, kteří jsou vychováni v pokojích
žen, a my, co jsme
vyrostli v lese, si nemůžeme dobře rozumět. Proto může být za hrubého
pokládán dokonce
i ten, jenž se pokládá za zcela subtilního a spanilého. Tedy mně se také
stává, že to, co
pokládám za hedvábí, druzí nazývají cvilinkem nebo i jinak.“ Myslí si, že
je utvářen tak
jako lidé, kteří neodloučili celou svou bytost od mateřské půdy svého
přirozeného bytí,
ale kteří s touto mateřskou půdou niterně souvisejí, a z této souvislosti
čerpá svou sílu a
svou moudrost. Proto se
heslem v jeho životě mohlo stát: „Pacholkem nikoho druhého se nemá
stát nikdo, kdo
může zůstat sám sebou.“ To proniklo jeho chování; to nám tohoto muže
ukazuje duševně
plasticky. Můžeme proto pochopit, že když později přišel na univerzitu,
nemohl se vžít do
způsobu jakým se mělo věcně pokračovat v tom, co věděl jaksí
přirozeně, podnícen jen
rozhovory s přírodou a se svým otcem o lékařské vědě. Zprvu to

opravdu nemohl strávit.

Abychom poznali, co musel přestát, musíme se podívat na způsob, jak se tenkrát provozovalo lékařství. Bylo tu především směrodatné, co bylo uvedeno ve starých

tradicích a v listinách starých lékařů Galéna, Avicenny a jiných.

Přednášející se

zaměstnávali přednostně tím, že to, co bylo v knihách, komentovali, vykládali. To bylo

mladému Filipu Theophrastu Bombastovi von Hohenheim z duše protivné. Především

shledal, že je velký odstup mezi duchovním působením a tvořením, které se mají poznat

intuitivně, bezprostředně z přírody, a mezi tím, co se tolik vzdálilo jako učená bytost, jako

pouhé rozumové pojmy a ideje. Proto chtěl projít jinou školou. A tuto jinou školu také

důkladně absolvoval. Vidíme, jak Paracelsus brzy opouští veškeré školství a jak putuje po

všech zemích Evropy. Směřuje nejen do všech německých a rakouských zemí, do

Sedmíhradska, Polska, Maďarska, Itálie, Španělska a Portugalska, ale i do Francie, Anglie,

Holandska, Pruska, Litvy, do Dánska, Norska a Švédska s úmyslem všude se tam naučit

poznat něco ze způsobu, jak - abychom použili slov Goethových - „žije příroda v tvoření“.

Co mu totiž tanulo na mysli, to byla myšlenka: Celá příroda je sice něco jednotného, ale

mluví mnoha jazyky. A právě tím, že se učíme poznávat, jak jedno a totéž mění podobu v

nejrůznějších oborech, v nejrůznějších okolích, jak je různě utvářeno, pronikáme k podstatě

vnitřní jednoty, k tomu, co je vůči všemu jen smyslově vnímatelnému duchovno, tvořící

základ všeho.

Ale nechtěl jen poznávat, jak každá ruda, každý kov podle utváření pohoří a podle toho,

kde se nachází jejich naleziště, vycházejí ze svého okolí, aby si utvořil obraz, jak žije

příroda v tvoření. Nechtěl jen poznat, jak rostliny přijímají jiné formy

podle klimatu a okolí, ale tanulo mu na mysl ještě něco jiného. Řekl si: Celý lidský organismus souvisí s tím, co představuje jeho okolí. Co je člověk tělesně a duševně, to nelze brát všude jako tutéž bytost; alespoň člověka nepoznáme, když ho pozorujeme jen na jednom místě. Proto proputoval Paracelsus nejrůznější krajiny země, které mu byly přístupné, aby svým hluboko do duchovna pronikajícím pohledem poznal, jak je člověk spřízněn s přírodou podle toho, jak na sebe nechá působit klima a polohu. A teprve když se to ostatní, co je všude jiné, promísí, dostaneme se k tomu, co podává vysvětlení o zdravé a nemocné bytosti ve smyslu Paracelsově. Proto nebyl nikdy uspokojen, když poznal nějakou formu nemoci jen na jednom místě, ale říkal si: Jemné substance, z nichž se skládá lidský organismus, jsou přece rozličné podle toho, zda člověk žije např. v Maďarsku, Španělsku nebo v Itálii. A nikdo nepozná člověka, kdo ne může sledovat jemnější substance pohledem pronikajícím do hlubin věcí. A když se mu předhazovalo to, co nazýval svou „vysokou“ školou, co ostatní jmenovali jako tuláctví, tu se odvolával na to, že božstvo nepřichází k člověku, který se posadí na lavici u kamen. Bylo mu jasné, že člověk musí jít tam, kde tká a působí v nejrůznějších podobách božský duch ve formách přírody. Tak získal vědění, které lze v nejvyšším a nejkrásnějším smyslu opravdu nazvat jasnovidné individuálním, které mohl mít pouze, když srostl s přírodou. Avšak Paracelsus také cítil, že toto vědění je tak vnitřně srostlé s tím, co představuje jeho vlastní vnitřní duševní bytost, že si stále více uvědomoval, že se vlastně může objasnit jen intimním způsobem vyjádření, co se bezprostředně naučil na vysoké škole přírody. Přírodu nazýval svou učebnicí a nejrůznější krajiny země „jednotlivými

listy“ této knihy,
které se pročítají. A byl plný pohrdání vůči těm, kteří studovali jen
starého Avicenu,
Galéna a tak dále. A pomocí knih se lidé vzdalovali od knihy, která před
nimi ležela
otevřená jako „knih přírody“. Cítil však také, že to, co se takto mohl
naučit na této vysoké
škole, může být jen intimně oděno do slov. Proto neměl zapotřebí
vyjadřovat se v řeči,
která se stala cizí bezprostřednímu duševnímu životu, v řeči latinské, v
níž bylo tenkrát
přednášeno vše na univerzitách tím způsobem, jak to právě bylo
naznačeno. Neměl
zapotřebí se vyjadřovat v této řeči, která byla cizí bezprostřední přírodě
jako učenost, jež
tuto řeč používala. Neboť věřil, že by se mu nepodařilo utvářet a
formulovat slova tak, že
by mohla bezprostředně vyjádřit to, co proudilo z veškerého bytí. Proto
měl hlubokou
potřebu vyjadřovat ve své mateřské řeči to, co vyjádřit chtěl. Tyto věci
přinesly dvojí:
Jednak neměl ze slávy nebo z hrdosti vysoké sebevědomí o hodnotě
toho, co věděl, neboť
byl v podstatě pokorná povaha vzhledem k tomu, co se v jeho duši
probudilo z velké
přírody. Protože to, co mluvilo z přírody, mu vzešlo jako v zrcadle, stalo
se, že si řekl:
Vlastně se nemůžeme nic učit ze všech ostatních oblastí lékařské vědy,
ale musíme se při
obnovení medicíny blížit opět bezprostředně přírodě. Proto jeho pyšná
slova: „Kdo chce
za pravdou, musí do mé říše. Za mnou a nikoli za vámi, Aviceno,
Galéne, Rhazesi,
Montagnano, Mesuei, za mnou a nikoli já za vámi, vy z Paříže, vy z
Montpellier, vy ze
Švábska, vy z Míšně, vy z Kolína, vy z Vídně a vy od Dunaje a od
proudu Rýna, vy ostrovy
v moři; ty Itálie, ty Dalmatsko, ty Sarmatie, vy Athény, ty Reku, ty Arabe,
ty Izraelče. Za
mnou a nikoli já za vámi... Budu monarchou a moje bude říše. Povedu
říši a opásám vám

vaše bedra!“

Ne ze zpučnosti nebo z pýchy, ale z vědomí, jak z něho mluví příroda sama řekl: Moje

říše! - Myslil tím říši vědeckého a lékařského vědění své doby.

To druhé, co z toho vyplývalo, bylo, že brzy se takovým smýšlením ocitl v protikladu

k těm, kteří tenkrát byli oficiálními zástupci jeho oboru. Především nemohli vůbec strpět,

že se vyjadřoval v německé řeči; pokládali za jedině možné vyjadřovat se v latinské řeči.

V tom byl úplný novotář. A dále nemohli všichni po

chopit, že táhl zeměmi a chtěl se učit. Především nemohli chápat, že ten, kdo byl jakoby

srostlý s celou bytostí a s tkaním přírody, měl živý cit pro to, jak člověk, ať přijde kamkoli,

ve svém duševním vývoji i v rozkvětu svého tělesného vývoje je všude květem, plodem

přirozeného bytí v dotyčné krajině a že nemusíme jen pozorovat, jak rostliny kvetou, jak

prospívají zvířata, ale jak v lidech, kteří jsou bezprostředně spjati a srostlí s přírodou, se

vyjadřuje v duši, co zasahuje z ostatního bytí. Proto Paracelsus dal na lidi, kteří jako

sedláci, pastýři, ba dokonce jako pohodní zacházeli s přírodou. Byl přesvědčen o tom, co

proniklo do jejich jednoduchého vědění, že v tom je obsaženo něco ze skutečného vědění

o přírodě, o čem se může něco naučit; takže se učil takřka jako tulák od tuláků. Proto o

sobě říkal: Sel jsem za uměním s nasazením svého života a nestyděl jsem se učit od tuláků,

katů a stříhačů. Moje učení bylo vyzkoušeno ostřeji než stříbro v chudobě, úzkostech,

válkách a nouzích. To se mu nemohlo prominout. A když byl později povolán na univerzitu

v Basileji - jakoby omylem zástupců svého oboru - tu s úlekem zpozoroval jeden z

cechovních učenců, že Paracelsus nechodí na ulici způsobem a v kroji profesorů, jak by to

pro učence bylo obvyklé, ale jako tulák, jako povozník! Tak to nemohlo jít dál; to dělalo

ostudu vážnosti celého stavu.

Tak se stalo, že tam, kde chtěl použít, co se naučil z velké knihy přírody, narazil na

odpor svých odborných kolegů. Prošel tím, čím musí projít ti, kteří musí nejhůře prožít

závist a odpor. Co se mu však mohlo prominout nejméně, bylo, že svými hlubokými

pohledy do přírody měl úspěch tam, kde ostatní vůbec nemohli pomýšlet na úspěch, nebo

kde všechno, co bylo v jejich moci, použili a nemohli dělat nic. Je skutečně pravda, když

se mu tu a tam postavili na odpor, že nešetřil nejdrsnějšími slovy svého pyšného vědomí.

Ale když si uvědomíme poměry, za nichž působil, tak víme, že to bylo vskutku zasloužené.

Kde byl nucen s kolegy diskutovat o nějaké lékařské otázce, bylo veselo. Tu např. mluvili

ostatní latinsky, čemuž on rozuměl opravdu dobře. Pak on na ně křičel v němčině, co

pokládal za důkazy, oni však měli za hloupost. A takový je obraz způsobu, jakým se

utkával se svými současníky.

Co získal na úsudku, to můžeme, chceme-li stručně naznačit, vylíčit takto. Říkal:

Člověk, jak se jeví před námi jako zdravá a nemocná bytost, není bytost jednotlivá,

jednotlivý druh, ale je včleněn do celé velké přírody. A co v člověku probíhá jako zdravý

nebo nemocný jev, to můžeme v určitém ohledu jen posoudit, známe-li všechny vlivy,

kteří vycházejí i z velkého světa, z makrokosmu, aby zatáhly člověka do svého okruhu.

Tak se mu jevil člověk především jako jednotlivá bytost v celém velkém světě, v

makrokosmu. To byl jeden směr, jak se díval na člověka. A říkal si dále: Kdo chce

posuzovat, jak všechny jevy, které se jinak odehrávají venku ve větru a v počasí, za

východu a západu hvězd, proudí lidskou přirozeností, zasahují do ní, ten musí obsáhnout

intimní poznání všeho, co se děje venku ve velké přírodě. Protože se

Paracelsus neomezil
na speciální věděni
o člověku, ale nechal putovat poznávající jasnozřivý pohled celým
makrokos- mem,
fyzikou, astronomií a chemií a sbíral všechno, čeho se mohl zmocnit, byl
pro něho člověk
částí makrokosmu.
Vedle toho se mu však jevil člověk jako samostatná bytost na vysokém
stupni tím, že
zpracovává substance makrokosmu, a způsobem, jak je zpracovává,
žije buď v souladu
nebo v protikladu s makrokosmem. Pokud je člověk částí makrokosmu,
pokládá
Paracelsus tohoto člověka za nejnižšího, nejprimitivnějšího, čistě fyzicky
tělesného
člověka. Avšak pokud člověk přece jen přijímá určitou sumu, určitý
koloběh substancí a
sil do své organizace, a vyvíjí se samostatně, samostatně se v nich
uplatňuje, viděl
Paracelsus v člověku něco, co nazývá „Archaeus“, co mu bylo jakýmsi
niterným
nástrojem a stavitelem, co také nazýval „vnitřním alchymistou“. A
upozorňoval na to, co
se dnes možná už nepociťuje jako obzvláště významné, co však poznal
ako hluboce
tajemné a objasňující, jak tento vnitřní stavitel, tento vnitřní alchymista
mění vnější látky,
jež nejsou vůbec podobné tomu, co člověk potřebuje v nitru jako látku,
jak přeměňuje
mléko a chléb v maso a krev. To se mu jevilo jako velká záhada. V tom
se vyjadřovalo to,
co viděl pracovat ve vnitřním alchymistovi, který se buď harmonicky
začleňuje do
vesmíru, nebo se k němu staví do protikladu. To byl pro něj člověk
opačného směru, který
může mít v sobě takového vnitřního alchymistu, jenž buď nechá
proměnit substance v
jedy, jež ničí organismus, nebo v ony prostředky, které vyvíjejí
organismus odpovídajícím
způsobem a vedou ho k rozvoji.
Pak rozlišoval ještě něco třetího: To, čím je člověk, když nepřihlížíme k

celému

vnějšímu světu. Tu shledal Paracelsus něco, na co už i zde mohlo být poukázáno. Totiž,

že člověk ve svém celém uspořádání je utvářen tak, že při spolupůsobení sil a orgánů

existuje malý svět, mikrokosmos, obraz velkého světa. Dobře si zapamatujte: Je to pro

Paracelsa něco jiného než první hledisko. Podle prvního hlediska je člověk částí přírody,

pokud jím procházejí síly přírody. Pokud u jeho třetího hlediska spolupůsobí jednotlivé

části přírody, shledává v tom, co je krevní a srdeční systém, nervový a mozkový systém,

co je vzájemné působení mezi krví a srdcem, mezi nervovým a mozkovým systémem,

obraz toho, co je v přírodě vyjádřeno jakoby obrazně ve vzájemném vztahu slunce a

měsíce. A v ostatních orgánech nachází vnitřní nebeskou říši, vnitřní budovu světa. Vnější

budova světa znamená pro něj veliký symbol, který se v člověku opakuje jako svět malý.

A v nepořádku, který se může v tomto malém světě vyskytnout, vidí třetí způsob, jak

může člověk onemocnět. Čtvrté hledisko viděl v tom, co je obsaženo ve vášních, v hnutích

duše, v tužbách, a pudech, které překračují určitou míru například v hněvu a zuřivosti, co

potom zpětně působí na tělesnou soustavu. A konečně vnímal ještě páté hledisko, jež se

dnes už vůbec neuznává, ve způsobu, jak je člověk zařazen do vývoje světa a jak mohou

z celého průběhu duchovního vývoje vzniknout příčiny jeho nemocí.

Tak vyvinul Paracelsus pět hledisek, které mu nevyplynuly z toho, že postupoval

teoreticky, ale z toho, co viděl jako přirozenost člověka, co mu vzešlo z bezprostředního

názoru na vztah člověka k přírodě. Tím, že zaměřil na jedné straně pohled na to, jak je

člověk začleněn do přírody a jak spolupůsobí jednotlivé články, nenechal na sebe působit

rozumově, ale jasnozřivě, mohl se Paracelsus postavit k nemocnému

člověku zcela zvláštním způsobem. To bylo u něho to zvláštní, že nejednou, ale všemi silami navázal vztah k celému světu. Proto jeho krásný výrok: Nitrem se učíme poznávat Boha Otce ve světě. Vírou se učíme poznávat Krista, syna. Imaginací se učíme poznávat Ducha.

Jako vyplývá poznání zdravého a nemocného člověka z těchto tří aspektů, tak chtěl postavit člověka před svou duši. Nechtěl zírat jen na člověka, ale chtěl pozorovat, jak jsou jednotlivé jevy v přírodě spřízněny mezi sebou a opět s člověkem. Tím mu mohlo vyplynout to specifické: Jestliže stál před nemocným člověkem, tak viděl, jak příroda působila uvedenými hledisky; z jeho pohledu vystupujícímu z hlubiny duše vyplývala nepravidelnost substancí, nepravidelnost orgánů. Měl před sebou celého člověka. Nemohl vtělit do abstraktních slov, co tu před ním vystupovalo, co prožíval před nemocným člověkem; to nemohl dát do nějakého vzorce. Ale vžil se do druhého, do nemocného člověka. Nepotřeboval žádné jméno pro nemoc. Ale tím, že se jakoby ponořil do nemoci, vzešlo jeho pohledu něco úplně nového: Jak měl spojovat substance, jak musel skládat látky, které znal z přírody, aby mohl najít prostředek proti této nemoci. To, do čeho se ponořoval, nebyla jen duševnost, ale i moralita, intelektualita a duchovnost. Ať ho nazýváme, chceme-li, tulákem, jakkoli to, co praktikoval, můžeme třeba považovat za šarlatánství, ať zdůrazňujeme, jak byl zbaven všech prostředků, jak musel dělat dluhy a tak dále. Nezapomínejme však, jak byl také nesobecký, aby se mohl ztotožnit s nemocí, před níž byl.

Paracelsus mohl proto říci: I když pro nemocného používám všechno, co mu dává příroda, nejdůležitější lék obsahuje láska. Neléčí látky, říká, léčí láska. A

láska také

působila z něho na nemocného, neboť se zcela přesazen do přirozenosti druhého člověka.

To druhé, co muselo vzniknout jeho intimním vztahem k přírodě, bylo, že v každém

jednotlivém případě viděl působení prostředků, kterých používal; viděl, jak rozvíjejí své

síly v lidském organismu. Z toho mu vyplynulo to druhé: Naděje plná důvěry. Láskou a

nadějí nazývá své nejlepší léčivé síly; a nikdy se také nepouštěl do práce a naděje. Byl to

muž, který obcházel jako tulák, úplně proniknutý nesobeckou láskou.

Přitom ovšem často

získával zvláštní zkušenosti. Jeho láska šla tak daleko, že v nejbohatší míře léčil zdarma

ty, kdo neměli žádné peníze. Musel však také žít. Mnozí lidé ho často ošidili o honorář; šel

dále, nic si z toho nedělal. Docházelo však také ke srážkám s okolím.

Tak se mu například

stalo toto: Když se ocitl v Basileji, neboť byl později, také jakoby jakýmsi omylem,

povolán jako městský lékař do Basileje; zde prováděl mnohou slavnou léčbu. Jednou byl povolán ke kanovníkovi Lichtenfelsovi, jenž měl nemoc, kterou

nikdo nemohl vyléčit. Paracelsus si vyjednal honorář 100 tolarů, když ho vyléčí; kanovník

s tím byl srozuměn. Paracelsus mu pak dal příslušný lék a po třech, čtyřech dávkách byla

nemoc vyléčena. Tu se kanovník domníval, že když to šlo tak snadno, že mu také sto tolarů

nezaplatí - a Paracelsus splakal nad výdělkem. Dokonce kanovníka zažaloval, aby to

sloužilo jako příklad, avšak basilejský soud mu nedal za pravdu: Má dodržovat své sazby.

Potom prý Paracelsus nechal rozdávat rozhořčené výpady proti soudu a zvláště proti

kanovníkovi. To udělalo zlou krev. Pak ho jeden přítel upozornil, že je jeho pobyt v

Basileji nejistý. A tak prchl v noci a v mlze z Basileje. Kdyby byl vyšel o půl hodiny

později z bran města, byl by se dostal do vězení.

Kdo zná zvláštní život tohoto člověka, ten pochopí hluboko do srdce pronikající dojem, který vychází z obrazu, jenž pochází z Paracelsových posledních let života: Obraz, který nám ukazuje obličej, v němž je vyjádřeno mnoho duchovního, hodně prožitků a hodně znalostí. A zároveň život si zle zahrál s touto duší, s tímto tělem. Na trpícím mladém muži se starými rysy s vráskami a pleší lze na jedné straně pozorovat, jaký to byl zápas a úsilí, extrakt celého časového vývoje v Paracelsovi a na druhé straně jak musel prožít tragiku člověka, který se postavil proti své době. A i když je to jen legenda, i když nelze brát doslova, co se stalo v Salcburku, že prý se tamní lékaři jednou rozhodli navést jednoho z jeho služebníků k tomu, aby Paracelsa shodili z výšky dolů (který tak našel smrt a pak byl odvezen do svého domu) - i když to není pravda, tak přece jen musíme říci: Život Paracelsův už byl takový, že nebylo zapotřebí rozbíjet mu lebku. Bližní mu udělali život tak krušný, tak trpký, že úplně chápeme jeho časnou smrt. Jestliže bychom chtěli mít ho před sebou ještě plastičtěji, musel by být vyličen ještě v mnoha rysech a podrobnostech. Takový muž jako Paracelsus udělal na všechny, kteří v následující době hledali cestu do duchovního světa, hluboký dojem. A kdo zná Goethův život, ten cítí, že Paracelsus udělal hluboký dojem i na Goetha, s nímž se dříve seznámil. V Goethovi bylo něco, co se může nazývat sepětím s okolní přírodou. Při jiné příležitosti jsem již zdůraznil, jak Goethe jako sedmiletý chlapec své spojení s přírodou dokázal v tom, že si stavěl vlastní oltář, odmítaje všechno, co mu poskytovaly náboženské vysvětlivky o přírodě z okolí. Goethe vzal otcův stojan na noty, položil na něj kameny a rostliny z jeho sbírky, počkal do rána na vycházející slunce, shromáždil sluneční paprsky čočkou, nasadil

nahoru františka a
zapálil ho čockou, aby zapálil obětní oheň, roznicený samotnou
přírodou, a přinesl tak
Bohu velké přírody oběť. Toto srůstání s přírodou se vyskytuje u Goetha
brzy a rozvíjí se
později do velkých i jasnozřivých idejí o přírodě. A v Goethovi, který je
už ve Výmaru,
pozorujeme, jak tento způsob myšlení působí dále v prozaickém hymnu
Na přírodu:
„Přírodo! Jsme jí obklopeni a ovinuti - neschopni z ní vystoupit
a neschopni se do ní ponořit hlouběji. Nevábeny a nevarovány nás bere
do koloběhu svého
tance a žene s námi pryč, až jsme unaveni a vypadneme z jejího
náručí...
I jinak sledáváme hodně podobností mezi Goethem a Paracelsem.
Vidíme, jak se
Goethe stává opravdovým žákem přírody v botanice a zoologii, jak na
své italské cestě
zamýšlí proniknout do podstaty přírodních objektů duchovně tím, že
pozoruje, jak se
jednotlivosti vyjevují ve své mnohostrannosti. Je krásné, jak pozoruje
nevinný podběl, který
zná z Německa, který se zde jeví jako modifikovaný. Učí se, jak vnější
formy mohou
nejrůznějším způsobem vyjádřit tutěž bytost. Vidíme, jak chtěl poznat
jednotu jako ducha
- hledal všude jednotu v četnosti. Významný je výrok, který Goethe
zaměřil 18. srpna 1787
na Knebela ve Výmaru: „Podle toho, co jsem viděl u Neapole, na Sicílii z
rostlin a ryb, měl
bych velké pokušení podniknout cestu do Indie, kdybych byl o deset let
mladší. Nikoli
abych objevil něco nového, ale abych objevené sledoval svým
způsobem.“ Co se vyskytuje
ve smyslovém světě, chce spatřit správným způsobem intuitivně
duchovně. Ducha v přírodě
nacházel Paracelsus, právě tak jako Goethe.
Nebylo proto divu, že Paracelsův život se živě vynořil vedle života
Faustova v Goethově
duši, když se s ním Goethe seznámil. Necháme-li na sebe působit
zejména Goethův život,

pak jeho Fausta objevuje před námi nejen jako Faust šestnáctého století, který v určitém vztahu je jakýmsi současníkem Paracelsovým. Ale Paracelsus sám stojí tu před námi tak, jak působil na Goetha.

Ve Faustově postavě máme něco, na čem spolupůsobil Paracelsus. Pokusme se o

odpověď na otázku: Proč Goethe připadl na Fausta? V legendě o Faustovi se nám vypráví,

že odložil na chvíli bibli, stal se doktorem medicíny a chtěl studovat přírodní síly. U

Paracelsa sice vidíme, že zůstal bibli věrný a dokonce byl znalcem bible, přece však u něj

konstatujeme, jak staré lékařské autority Galéna, Avicennu a tak dále odložil, dokonce

jednou spálil a bezprostředně dospěl ke knize přírody. To byl tah, který udělal na Goetha

velký dojem. A dále: Nevidíme podobný tah, když Faust překládá bibli do své „milované

němčiny“, aby to, co z ní pochází, mu mohlo proudit bezprostředně do duše, a když

Paracelsus to, co pro něho znamená přírodní věda, přenáší do své milované němčiny? A

mohli bychom uvést mnoho jiných rysů, které by ukázaly, jak v Goethovi žilo něco ze

znovu povstávajícího Paracelsa, když vytvořil postavu Fausta. Ano, rádi bychom řekli: Ve

faustovi vidíme - Goethe to přesadil jen do ideálního světa - co se často odehrávalo mezi

Paracelsem a jeho boдрým otcem, když společně vyšli ven. Paralelu představuje Faustovo

vyprávění, jak jednal se svým otcem. Krátce, Paracelsus nám může předstoupit před oči,

když na nás působí Faust jako postava goethovské tvorby, goethovského umění.

Když máme obě postavy vedle sebe, setkáváme se s něčím, co neméně zvláštním způsobem

ukazuje, jak mohl Goethe vytvořit něco naprosto jiného jak z Faustovy postavy, tak z postavy Paracelsa šestnáctého století.

Všimněme si goethovského

Fausta: Je nespokojen s tím, co mu mohou dát rozličné vědy, lékařství,

teologie

a tak dále. Goethe však přece nemůže tohoto Fausta vylíčit tak, jakoby tu byl bezprostřední zážitek přírody. Ne že by to Goethe neuměl, ale muselo pro něj existovat

něco, proč tak neučinil. Proč to neučinil?

Tu je především nápadné, co není pouze vnější okolností, vnější skutečností, že

Paracelsus s vnitřně harmonickou a s duchem přírody srostlou duší, umírá přibližně v

letech, kdy si představujeme Fausta, jak říká:

„Ach, s právy filosofii a medicínu jsem studoval a také' teologii já pohřchu se prokousal...“

A co nyní Faust dále prožívá, to prožívá v životním věku, kterého Paracelsus ve

fyzickém světě vůbec nedosáhl. Tak nám Goethe předvádí Paracelsa od věku života, v

němž Paracelsus zemřel, avšak Paracelsa, který nemohl vrůst do živoucího ducha přírody.

A jak nám ho předvádí? Přestože ukazuje, že Faust našel hluboké porozumění pro

přírodu, i jakýsi pocit spřízněnosti s přírodou, je tomu jinak, než tomu bylo u Paracelsa.

To cítíme, poněvadž Faust pronáší k duchu v přírodě:

„Vznešený duchu, dals, tys dal mi všechno, oč jsem tě prosil. Nadarmo jsi tvář

mi neukázal v plamenech. Tys dal mi království své velké přírody a sílu vnímat

ji a mít z ní rozkoš.

Ne návštěv jenom chladně žasnoucích, tys popřál mi v hrud hluboce jí zírat jak

v srdce příteli. Ty předvádíš mi řadu oživených bytostí a učíš mne, jak poznávat mám

bratry ve vzduchu, vodě, v tichých houštinách. “Faust určitým způsobem s přírodou

srůstá, protože předtím byl od ní odloučen. Ale nemůže se tvrdit, že Faust proniká do

jednotlivostí přírody tak živě, jako pronikl Paracelsus. Nemůže se prokázat, že to také

bezprostředně nastává, když takto mluví k vznešenému duchu přírody.

Goethe nám

nemůže ukázat, jak by Faust srostl s přírodou; ale musí nám ukázat čistě vnitřní duševní

vývoj. Faust musí projít, pouze duševně-duchovním vývojem, aby se dostal k hlubinám

přírodní a světové tvorby. Tak u této Faustovy cesty vidíme, přestože mnohonásobně

připomíná Paracelsa, že všechno, co Faust prožívá, vzniká v morální, intelektuální

oblasti, v životě hnutí mysli a nikoli jako u Paracelsa, u něhož se tykadla bezprostředně

rozprostírají do přírody. A musí to dospět tak daleko, že Faust může postoupit až k nesobeckosti, vnitřní lásce k duchovnu na konci druhého dílu nikoli tím, že

sroste s přírodou, ale jakoby se od ní ještě více vzdálil. Goethe nechá Fausta oslepnout:

„Noc padá, zdá se, hloub a ponuřeji, v svém nitru však jsem světlem zaléván.“

Faust se stane mystikem. Stane se osobností, která vyvíjí duši do všech stran, která v

silách Mefista působí proti veškerému odporu duše. Zkrátka, Faust se musí vyvíjet čistě v

nitru duše; musí probudit ducha ve své duši. Potom, když tento duch je v nitru probuzen,

nejako u Paracelsa v bezprostředním styku s přírodou, je dokonce u Fausta smyslovost

potlačena tím, že oslepne, že fyzicky už nemůže vidět:

„...v svém nitru však jsem světlem zaléván.“

Faust si uvědomí - to poznáme ze závěru básně - když člověk rozvíjí své vnitřní duševní

síly, že duch, který vládne v přírodě, žene vzhůru i vnitřní duševní síly. A když je tento

duch dostatečně vyvinut, pak člověk bezprostředně dospěje k tomu, co jako duchovno

prochází člověkem a přírodou.

Tak nechává Goethe, aby nechal dojít svého Fausta k těmto cíli, ke kterému dochází

Paracelsus, Fausta projít vnitřní duševní cestu. Přemýšlíme-li o tom, co je k tomu

popudem, tak přijdeme k poznání, jak mocnosti doby podněcují po sobě následující

vývojové epochy, dějinný život. Tu dospějeme k poznání, jaký význam má to, že Paracelsův rok úmrtí leží před oním velkým převratem, který byl vyvolán Koperníkovým dílem. Paracelsův život spadá ještě do doby, v níž platilo jako správné, že země ve vesmíru tiše stojí, že slunce obíhá kolem ní a tak. dále; to působilo ještě z Paracelsa. Teprve po jeho smrti nastoupil úplně jiný názor na sluneční a světový systém. Lidé doslova ztratili půdu pod nohama. Kdo dnes bere koperníkovský světový systém jako něco samozřejmého, nemá vůbec pojem o oné bouři, která vypukla, když byla země uvedena do pohybu. Dá se říci, že lidem se doslova kymácela půda pod nohama. To však také způsobilo, že duch, když člověk měl určitou úroveň vzdělání, proudil bezprostředním způsobem do duše jako u Paracelsa. Kdyby byl zůstal Koperník omezen na to, co vidí smysly, tak by nikdy nebyl vybudoval svůj světový systém. Tím, že nevěřil svým smyslům, mohl vybudovat svůj světový systém tím, že intelektem a rozumem překročil zdání smyslů. Takový byl průběh vývoje. Člověk musel bezprostředně vyvinout svého ducha a svůj rozum. Doby od šestnáctého století neprošly bez účinku. Když Goethe musel přetvořit svého Fausta z Paracelsovy postavy šestnáctého století v postavu Fausta století osmnáctého, musel přihlížet k tomu, že člověk nemůže souviset tak bezprostředním a primitivním způsobem s přírodou jako Paracelsus. Proto se Faust stal postavou, která nemohla odkrýt smysl bytí bezprostředním ztotožněním s přírodou, ale skrytými silami z hlubin duše. Ale současně se nám ukazuje to podstatné; proud bytí nemíjí člověka náhodně. Paracelsus je jako velká, vynikající postava synem své doby. Goethe ve Faustovi vytvořil básnický obraz, postavu, kterou uhnětl v určitém směru jako syna své doby, která

se na přírodní vědě své doby učila rozumu a intelektu a která mohla vypracovat i mystičnost. Proto musí být řečeno: V tom, že se Goethe cítil nucen uvést nikoli postavu Paracelsa, ale postavu jinou, se ukazuje celý mezník trvajícím od šestnáctého až do osmnáctého století ve vývoji evropského lidstva. Význam tohoto mezníku se ukazuje na největších géniech; v tom je rozdíl mezi těmito oběma postavami. A pro toho, kdo chce poznat Goetha, je nejvyšší měrou zajímavé pozorovat jeho tvorbu na postavě Faustově. Neboť Faust nám o něm objasňuje více než kterákoli jeho jiná postava. Vycházíme-li z těchto pozorování duchovně-vědecky nebo anthroposoficky, můžeme se cítit niterně příbuzní s Goethem, avšak jiným způsobem opět vnitřně příbuzní s Paracelsem. Jak s Paracelsem? Paracelsus mohl dostat nejhlubší vhled do přírody z vyvinutých sil duše bezprostředním stykem s přírodou. Avšak doba, kdy ten, kdo kráčí společně s vývojem, může přijít k základům bytí tak jako Paracelsus, je od doby Koperníka, Galileiho, Giordana Bruna a Keplera pryč. Nastala jiná doba. Goethe ukázal ve Faustovi typ této doby, v níž se musí pracovat se skrytými silami duše, takže z hlubin duše vyrůstají vyšší smyslové síly. Jako oči vidí barvy, jako uši slyší tóny, tak budou vnímat tyto vyšší smysly to, co jako duch žije v okolí a co nemůže být zřeno obyčejnými smysly jako duch. Tak tedy nemusí moderní člověk spojením s přírodou jako u Paracelsa, ale odvrácením od přírody prožít hlubší duševní síly. Dojde-li však k tomu, že ze své duše vynese hlubší síly, že může také vyvinout porozumění pro to, co žije a tká jako duchovno a nadmyslně neviditelně za viditelným, za smyslovou přírodou, když člověk ze sebe vypracuje faustovský princip, pak se tento princip nakonec stane

jasnozřivým pohledem
do přírody. A určitým způsobem může každý člověk při rozvoji vnitřního
ducha prožít -
nemusí proto oslepnout - že i když nemůže věřit, že rozřešil záhady
světa tím, co ho učí
oči a vnější smysly, přece jen si může říci: „V nitru svítí jasné světlo!“ A
to je něco, co nás
může přivést blízko duchu, který ve všem vládne.
Tak je cesta od Paracelsa ke Goethovi zajímavá nejvyšší měrou. Vidíme
v postavě
Fausta z Goethovy duše ožít to, co je pro Paracelsa i pro Fausta
podstatné: Člověk nemůže
proniknout do hlubin světa a do zákonů, s nimiž je spřízněn věčný,
nesmrtelný duch
člověka, vnějšími smysly, ale jen bezprostředním spojením s přírodou
jako u Paracelsa,
nebo rozvojem vyšších smyslů, jak to naznačil Goethe, i když jen
básnický, pokračováním
Faustovy postavy ze šestnáctého století. Tak se stalo pro Paracelsa
stále více a více
zásadou, co pak Goethe pro svého Fausta zdůraznil slovy:
*„Záhadná, nechť i den se dní, příroda nenechá svůj šláň si vzít;
a co tvým smyslům sama nezjeví, šroubem ni heverem z ní nelze
vypáčit.“*
Není tím míněno ani v Paracelsově ani v Goethově smyslu, že by se
nemohl prozkoumat
duch přírody, ale že se duch v přírodě sice projevuje duchu
probuzenému v duši, nikoli
však nástrojům, jež utváříme v laboratoři, nikoli pákám a šroubům. Proto
říká Goethe: „Co
se tvému duchu nemůže projevit, to z ní nevynútiš pákami a šrouby.“
Duchu to však může
projevit. To je správná interpretace tohoto Goethova verše. Goethe totiž
byl, když vytvořil
odlesk Paracelsa ve Faustovi, s Paracelsem plně srozuměn. A
Paracelsus by musel s
Goethem přijmout za platná duchaplná slova:
*„Kdo chce poznat a popsat, co je živoucí hledí nejprve ducha vypudit,
pak má
ve své ruce části, chybí mu však, bohužel, duchovní spojení.“*
A Goethe k tomu připojuje, a to když zprvu koncipoval Fausta, poněvadž

on sám byl

ještě mladistvě rozpustilý a také nepatřil ve smyslu Paracelsově k těm

„čistým jako kočka

a k těm velejemným“:

„Encheiresis naturae to v chemii sluje, jež sama sebe tak bulíkuje. “

To později pozměnil na:

„Posmívá se sobě a neví jak... “

jak to nacházíme ve Faustovi. Nikdo, kdo se chce přírodě přiblížit bez vyvinutých

vyšších sil poznání, nemůže poznat základy přírody, a také nemůže poznat, jak souvisí

nesmrtelný duch člověka s přírodou, jak se mu podobá, nebo, vysloveno s Jakubem

Bohem, „kde je svým prapůvodem“.

Proměňujeme-li cestu od Paracelsa ke Goethovi, jak jsme se to dnes pokusili načrtnout

několika tahy, pak shledáme, jak jsou Paracelsus a Goethe živými vyznavači jiné zásady,

nikoli zásady těch přírodních a světových názorů, které chtěli vystihnout goethovským

výrokem:

„Kdo chce poznat a popsat, co je živoucí, hledí nejprve ducha vypudit; pak má ve své ruce částí,

chybí mu však, bohužel, duchovní spojení. “

Nikoli! Paracelsus a Goethe přistupují jak k přírodě, tak k bytosti člověka, že pro ně

platí:

„Kdo chce poznat a uchopit, co je živoucí, snaží se nalézt v základech bytí

duchovní světlo. Ve své ruce pak má jen částí, a nikdy pak nemůže podceňovat

pravdivost věcí v duchovním spojení. “